

2024, Vol. 5(2), 331-347
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.162
Article type: Research Article

Received: 14.04.2024
Accepted: 22.05.2024
Published Online: 25.06.2024

Bârîka Gönçü*

Kötü Huylu Sorunlar Bağlamında Türkiye’de Sokakta Yaşayan Hayvanlar: Eleştirel Halkla İlişkiler Perspektifinden Bir Çerçeve *Street Animals in Turkey as a Wicked Problem: A Critical Public Relations Perspective*

Öz

Bu çalışmanın amacı, öncelikle sosyal planlama alanında kavramsallaştırılan ve sonrasında farklı alanlarda tartışılan “kötü huylu sorunlar” bağlamında Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanların ve bu alanda çalışan sivil toplum inisiyatifleri ve gönüllüler ile, bu alanı “yöneten” merkezi hükümet ve yerel yönetim birimlerinin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan sorunları tarif ederek; halkla ilişkiler disiplininin bu sorunlu alana ne yönde olumlu katkı sağlayabileceğine dair bir çerçeve önermektir. Çalışmada, kötü huylu sorunlar ve eleştirel halkla ilişkiler literatürlerinden, ayrıca yazarın hayvan hakları alanındaki bireysel deneyimlerinden yararlanılmıştır. Bu çalışma hem geleneksel hem de eleştirel halkla ilişkiler literatüründe hayvanlarla ilgili çok az sayıda çalışmaya Türkiye’nin özgün koşullarını da ortaya koyarak katkıda bulunmaktadır. Çalışmada Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanların ve bu hayvanların haklarını savunan sivil inisiyatiflere ve gönüllülere olduğu kadar, halkla ilişkiler uygulayıcılarına da ilham olabilecek bir çerçeve sunulmaktadır.

331

Abstract

This study aims to describe the problems arising from the interactions between animals living in the streets in Turkey, civil society initiatives and volunteers working in this field, and the central government and local administrative units “managing” this area. The interactions are examined and described in the context of “wicked problems,” initially conceptualized in the field of social planning and later discussed in various fields. The study aims to propose a framework for how the discipline of public relations can positively contribute to this problematic area, drawing on the literature of wicked problems and critical public relations, as well as the author’s personal experiences in the field of animal rights. The study contributes to the limited number of works related to animals in both traditional and critical public relations literature. Highlighting the unique conditions of Turkey, the study presents a framework that can inspire not only civil initiatives and volunteers advocating for the rights of street animals in Turkey but also the public relations practitioners.

Anahtar Kelimeler

Kötü huylu sorunlar, halkla ilişkiler, eleştirel halkla ilişkiler, hayvan hakları, sokakta yaşayan hayvanlar

Keywords

Wicked problems, public relations, critical public relations, animal rights, animals living in the streets

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, barika.goncu@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4685-1340.

Giriş

Bu çalışma, öncelikle sosyal planlama alanında gündeme gelen, sonrasında ise örgütsel yönetim, kent politikaları, sürdürülebilirlik ve iletişim gibi alanlarda yer bulan “kötü huylu sorunlar” kavramından yola çıkarak, Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanları bu kavram bağlamında tartışmakta ve tartışmayı eleştirel halkla ilişkiler perspektifiyle genişletmektedir.

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanların kötü huylu bir sorun olarak tartışılması, hayvanların insanlarla birlikte aynı yaşam alanlarında var olmalarının bir “sorun” olarak nitelenmesi anlamına gelmemektedir. Sorunsallaştırılan, sokakta yaşayan hayvanların insanlarla etkileşimine hâkim olan merkezi hükümet, yerel yönetim ve vatandaşların insan-merkezci bakış açıları ile, bu yönde geliştirilen politikalar, uygulamalar ve tutumlardır.

Çalışmada kötü huylu sorunlarla ilgili temel literatür özetlenmekte, Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanların neden bir kötü huylu sorun olduğu irdelenmekte, bu sorunların halkla ilişkiler disiplini ile neden ve nasıl ilgili olduğu tartışılmakta ve halkla ilişkilerin bu sorun kapsamında sağlayabileceği katkılar için bir çerçeve sunulmaktadır. Çalışma, ilgili literatürün yanı sıra, yazarın 2017-2022 yılları arasında İstanbul’un iki ilçesinde hayvan hakları savunucuları ve gönüllüleri ile birlikte yaptığı çalışmalardan, yine aynı zaman diliminde İstanbul Bilgi Üniversitesi kampüslerinde insanların ve hayvanların birlikte yaşamı için oluşturulan Bilgi Hayvan Dostları üyeliği ve Bilgili Patiler Öğrenci Kulübü danışmanlığı ile, 2021 yılında İstanbul Belediyesi Hayvan Hakları Çalışma Grubu üyeliğinden elde edilen bilgi ve deneyimlerden de yararlanmaktadır.

Kötü huylu sorunlar

Türkçeye “kötü huylu sorunlar” ya da “habis sorunlar” olarak tercüme edilen İngilizce “*wicked problems*” kavramı; karmaşık, çok yönlü sorunlara atıfta bulunur; bunlar karmaşıklıkları, belirsizlikleri ve geleneksel problem çözme yaklaşımlarına karşı direnç göstermeleri nedeniyle tanımlanması, anlaşılması ve çözülmesi zor olan sorunlardır.

Kötü huylu sorunlar, ilk olarak Rittel ve Weber (1973) tarafından sosyal planlama bağlamında kavramsallaştırılmış ve bunları diğer sorunlardan ayıran özellikler tarif edilmiştir. Kötü huylu sorunlarla ilgili literatüre ilham kaynağı olan bu çalışmalarında yazarlar, bu sorunları “uysal sorunlarla” (“*tame problems*”) karşılaştırmış ve kötü huylu sorunların özelliğini tanımlamışlardır. Buna göre: 1) Kötü huylu sorunların tam bir kesinlikle formüle edilmesi pek mümkün değildir, çözümleri için gerekli bilgi sorunun doğasını anlama sürecine bağlıdır, dolayısı ile sorunun derinlemesine anlaşılması tüm potansiyel çözümlerin de ortaya konulmasını gerektirir. Sorunun anlaşılması ve çözümün üretilmesi, süreçte yer alan tüm katılımcıların eleştirel bakış açısıyla sunacakları değerlendirmeler sonucunda gerçekleşebilir; 2) bu sorunların doğasının anlaşılması ve çözümü bütünsel bir süreç olarak düşünüldüğünde, sorunun tam olarak anlaşıldığına (dolayısıyla çözüme dair fotoğrafın ortaya çıktığına) kanaat

getirilecek nihai bir noktanın tespiti zordur; 3) kötü huylu sorunların çözümleri doğru-yanlış olarak değil, iyi-kötü olarak nitelendirilebilir, çünkü sorunlarla ilgili tarafların farklı çıkarları ve değer sistemleri olduğundan, çözümlerin doğruluğunun belirlenmesi noktasında birbirlerine üstünlükleri ve/ya avantajları söz konusu değildir; 4) bu kategorideki sorunların çözümlerinin ne gibi etkiler yaratacağı ancak uzun vadede anlaşılabilirdiğinden, çözümlerin özellikle kısa ve orta vadede sınanması neredeyse imkansızdır; 5) kötü huylu sorunlara getirilen çözümler aynı zamanda bizzat birer deneme-yanılma deneyimi anlamına gelir, bir başka deyişle uygulanan her çözüm geri alınması mümkün olmayan izler bırakabilir; 6) bu sorunların potansiyel çözümleri sayısal ve/ya eksiksiz bir şekilde tarif edilmiş çerçevelerle sınırlandırılmaz, ayrıca çözüm sürecine dahil edilebilecek işlemlere dair bir tanım/tarif kümesi yoktur; 7) her kötü huylu sorun esasen benzersiz özelliklere sahiptir, bu anlamda diğer kötü huylu sorunlarla ortak noktaları belirgin olmayabilir; 8) kötü huylu her sorun, bir başka kötü huylu sorununun belirtisi ya da işareti olabilir; 9) kötü huylu sorunları belirgin kılan uyumsuzlukların ya da çelişkilerin her biri çok farklı biçimlerde açıklanabilir ve tercih edilen açıklama aynı zamanda çözümün niteliğini de belirler; 10) bu sorunlara çözüm üretmeye çalışan aktörler genellikle “toplumu ve dünyayı iyileştirme motivasyonu” ile harekete geçtiklerinden, kararları ve bu doğrultudaki eylemlerinden sorumlu tutulurlar (s. 161-167). Bir sorunun kötü huylu olarak nitelendirilebilmesi için bu özelliklerin hepsini birden taşıması gerekmez, önemli olan bunların karmaşıklığı ve doğrusal yaklaşımlara direnç göstermeleridir (Willis, 2016, s. 308).

Kötü huylu sorunlar literatürü, farklı perspektifleri ve çözümlenmeleri içeren hayli bir geniş bir yelpaze sunmaktadır. Bu yelpazede sosyoloji, siyasal bilimler, kamu yönetimi, yönetim gibi disiplin ve alanlar yer almakta; kötü huylu sorunların derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunarak bunların karmaşık yapılarını yönetebilmek yönünde farklı çerçeveler ve metodolojiler önerilmektedir.

Head (2008), Roberts (2000) ve Weber ve Khademian (2008) gibi bilim insanları, bu sorunların ele alınışına yönelik stratejiler önermişlerdir (Termeer v.d., 2013). Alford ve Head (2017), kötü huylu sorunların yanı sıra “daha az kötü huylu” sorunları tanımlayarak, bu sorunların daha incelikli bir bakış açısıyla ele alınmasını önermişlerdir. Turnbull ve Hoppe’un (2018) kötülük kavramını felsefi olarak sorgulamaları, Peters’in (2017) kötü huylu sorunların kavramsal analizi yoluyla bu sorunların çetrefilli niteliğine dikkat çekmesi, Daviter’in (2017) bu sorunlara alternatif yaklaşımlar kapsamında karar alma süreçlerine paydaş katılımı ve farklı bakış açılarına yaptığı vurgu, Niskanen v.d.’nin (2021) ve Kennedy v.d.’nin (2017) kötü huylu sorunların bağlamsal boyutlarını derinlemesine incelemeleri, kötü huylu sorunların araştırma alanlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Kötü huylu sorunlar Türkiye’de de kamu yönetimi (Uzun, 2020) ve kentsel dirençlilik politikaları (Ersavaş Kavanoz, 2021) bağlamlarında tartışılmıştır. Öte yandan, aralarında Termeer v.d. (2019) ve Noordegraaf v.d. (2019) gibi araştırmacıların da yer aldığı bilim insanları tarafından dile getirilen eleştirel yaklaşımlar, kötü huylu sorunlar kavramının farklı alanlardaki kullanılabilirliğini sorgulamışlardır.

Kötü huylu sorunlar sıklıkla kamu yönetimi politikaları, planlama ve yönetim alanlarında tartışılmış ve tartışılmaktaysa da iletişim disiplinleri tarafından da ele alınmış; iletişim kuramları, stratejileri ve uygulamalarının bu sorunlara sunabileceği yaklaşımlar; kurumsal anlamlandırma, medya çerçevelemesi ve halkla ilişkiler gibi çeşitli bağlamlarda irdelenmiştir. Yoksulluk ve suç gibi kötü huylu sorunların medya tarafından nasıl çerçvelendiği (Iyengar, 1991), karmaşık kurumsal yapılar bünyesinde kötü huylu sorunların anlaşılması ve çözümünde iletişim süreçlerinin katkısı (Johannesen, 2008; Weick, 1995), kötü huylu sorunların çözümünde geleneksel çözüm yöntemlerinin sınırlılığı (Conklin, 2006) ve kötü huylu sorunların kamu politikalarına etkisi (Head ve Alford, 2015) araştırılmıştır.

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar neden bir kötü huylu sorundur?

Dünyanın farklı yerlerinde olduğu gibi, Türkiye’de de “sokakta yaşayan hayvanlar” ifadesiyle sayıları, görünürlükleri ve insanlarla kurdukları yakın ilişkiler bakımından ağırlıklı kediler ve köpekler kastedilmektedir. Sokakta yaşayan köpekler ve kediler, Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye yaşamının ayrılmaz bir parçası ve ayırt edici bir özelliği olmuştur. Öte yandan, halkın yaşam alanlarını farklı biçimlerde bu hayvanlarla paylaşma geleneğine ve Osmanlı döneminde hayvan refahına yönelik alınan kimi tedbirlere karşın, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna ve sonrasına uzanan Batılılaşma ve modernleşme projeleri kapsamında, özellikle de köpekler sokaklardan toplanmış, sürgün edilmiş ve katledilmişlerdir (Alkan, 2016; Gündoğdu, 2018; Gürler ve Osmanağaoğlu, 2009). TBMM’nin hayvan hakları konusunda yasal bir adım atması, 1999 yılında imzalanan Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi hakkındaki 4934 sayılı kanunun¹ 2003 yılında onaylanması ile gerçekleşmiş (Yaşar ve Yerlikaya, 2004), 2004 yılında ise 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu² kabul edilmiştir.

World Animal Protection³ tarafından en son 2020 yılında hazırlanan ve 50 ülkenin hayvan refahına dair yasalarının ve politikalarının değerlendirildiği Hayvan Koruma Endeksinde (*Animal Protection Index*) Türkiye’nin skoru E olarak belirlenmiştir (en iyi skor “A”, en kötü skor “G”dir). Çalışma, refahçı bir yaklaşıma sahip olmasına yönelik eleştiriler saklı kalmak kaydıyla, Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlarla ilgili tespitler de içermekte, yasal çerçevenin eksikliklerine işaret etmekte ve yasal çerçeve ve uygulamalara dair resmi söylemleri, sivil toplum inisiyatiflerinin tespitleri yönünde eleştirmektedir. Çalışmaya göre, 2004 yılında kabul edilen Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında sokakta yaşayan hayvanların “sahipsiz” olarak nitelenmesi, yasada yer alan “kısırlaştır/tedavi et/yaşam alanına geri bırak” sürecinde yaşanan kayda değer aksaklıklar, kanun koyucuların son dönemde sokakta yaşayan hayvanları “barınaklara”⁴ ve “doğal yaşam alanlarına”⁵ kapatmaya yönelik niyetleri, hayvanlar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.⁶

Türkiye’de hayvan hakları savunuculuğunun tarihine bakıldığında, sokakta yaşayan hayvanların bu savunuculuk kapsamında önemli bir başlık olduğu tespit edilebilmektedir. Türkiye’de bu savunuculuğun ve mücadelenin tarihi hayli kapsamlı ve çok sayıda alt başlıkta araştırılan bir alanın konusu olduğundan, bu çalışmada 2004 yılı ve sonrasında yürütülen savunuculuk çalışmaları, sokakta yaşayan hayvanlar odağında özetlenecektir. 5199 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi sonrasında, sokakta yaşayan hayvanların, özellikle de köpeklerin öldürülmesi yasaklanmış, yerel yönetimlere bu köpeklerin korunmasına ve yaşatılmasına yönelik yasal yükümlülükler getirilmiştir. Yasanın bu kapsamda görevlerini yerine getirmeyen yerel yönetimlere cezai sorumluluk yüklememesi başta olmak üzere, konuya ayrılan bütçelerin etkin kullanılmaması, ilgili personelin eğitimsizliği ve denetime tabi olmaması, yerel yönetimin bakım ve tedavi merkezlerinin sivil toplum denetimine kapalı olması ve benzeri nedenlerle, kısırlaştırma ve tedavi söylemiyle sokaklardan toplanan köpekler ya kentlerin çeperlerindeki şantiye ve ormanlık alanlara atılmışlar ya da son derece bakımsız ve çoğu zaman minimum hijyen koşullarının bile sağlanmadığı bakımevlerinde ölüme terk edilmişlerdir (Hayvanlara Adalet Derneği, 2021).

Uygulamada yaşanan sorunlar yasanın değiştirilmesi/iyileştirilmesi yönünde gerek sivil toplum gerek kamu tarafında bir iradenin oluşmasını sağlamış ve 2010- 2021 yılları arasında konunun paydaşlarının farklı biçimlerde dahil oldukları bir süreç yaşanmıştır. 2019 yılında TBMM’de grubu bulunan beş siyasi partinin ortak önerisi ve desteği ile uygulamadaki aksaklıkların incelenmesi ve yasa değişikliğine dair önerilerin oluşturulması amacıyla meclis bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulmuş ve 350 sivil toplum kuruluşunun özel olarak oluşturduğu Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu yasal sürece müdahil olmuştur. Komisyonun çalışma süreci, fikir ayrılıkları yüzünden bir araya gelemeyen çok sayıda sivil inisiyatifin ortaklaşması anlamında bir ilerleme olarak not edildiyse de bu inisiyatifler arasındaki fikir ayrılıklarının zaman zaman bürokratların ve kanun yapıcılarının da şahit olduğu şiddetli tartışmalara dönüşmesi, hayvan hakları savunucularının yumuşak karnını bir kez daha ortaya koymuştur. Milletvekillerine bakımevi ve mezbaha görüntülerinin izletilmesi ve komisyonda yer alan milletvekillerinin geçici hayvan bakımevi ziyareti yapması ise birer ilk olarak kayda geçmiştir (Özgüner, 2019). TBMM Hayvan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan rapor, Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu tarafından çeşitli eksikliklerine rağmen yine de olumlu ve umut verici olarak değerlendirilmiş, ancak oluşan kanun teklifinde rapora bağlı kalınmamış, yasada yapılacak değişikliklerle ilgili teklifin TBMM Tarım Komisyonuna sunulması sonrasındaki görüşmelere davet edilecek sivil inisiyatifler siyasiler ve bürokratlar tarafından belirlenmiş ve yasa⁷ 2021 yılının Temmuz ayında TBMM’de kabul edilmiştir (Karlı, 2021). Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu tarafından talep edilen hayvan tanımının daha net ve kapsamlı yapılması, hayvanları çeşitli gerekçelerle zulme maruz bırakan ve eğlence unsuru olarak kullanan uygulamaların yasal dayanaklarının kaldırılması, görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen yerel yönetimlere caydırıcı cezai yaptırım getirilmesi, hayvanlara

karşı suç işleyenlere hapis cezası getirilmesi, hayvan haklarının korunmasına yönelik olarak milli eğitim düzeyinde düzenlemeler yapılması gibi taleplerin hiçbiri yeni yasal düzenlemede yer almamıştır (Yalçın, 2021).

Bugün gelinen noktada, sokakta yaşayan hayvanlara yönelik kamu sisteminin ve uygulamalarının nihai hedefinin, sokakta yaşayan köpeklerin -ve kimi zaman da kedilerin-şehir merkezlerinde mümkün olduğunca görünür olmamalarının sağlanması yönünde ya kent çeperlerine ya da sivil toplumun denetimine kapalı büyük ölçekli toplama merkezlerine atılmaları/gönderilmeleri ve zaman zaman somut kanıtlarla tespit edildiği üzere ihmal kaynaklı ya da bilinçli olarak öldürülmeleri olduğunu tespit edebiliriz. Daha “uygar”, “hijyenik” ve “güvenli” bir kent yaşamı sağlamak şeklinde çerçevelenen bu hedef, bir yandan insan-hayvan etkileşiminin şehirdeki geleneksel biçimlerini kısıtlarken, bir yandan da yeni etkileşim biçimleri üretmektedir (Alkan, 2016; Yıldırım, 2021; Zeybek, 2014). Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin uygulamaları, bu uygulamaları doğrudan ya da dolaylı yönde destekleyen merkezi hükümet söylem ve politikaları, ağırlıklı resmi söylemler yönündeki kutuplaştırıcı medya çerçevelenmeleri, sokakta yaşayan hayvanlardan rahatsız olan toplum kesimleri ve sivil inisiyatiflerin ve gönüllülerin söylem ve eylemleri çok aktörlü ve çok katmanlı bir kötü huylu sorun olarak ortadadır.

336

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar toplumun çeşitli kesimleri tarafından “sahipsiz hayvanlar”, “sokak hayvanları”, “sokakta yaşamaya mecbur bırakılan hayvanlar” veya “başıboş hayvanlar” olarak nitelendirilmekte, “çeteleşerek” insanlar için hayati tehlike oluşturdıkları öne sürülmekte, kimi toplum kesimleri sokakta yaşayan hayvanların “medeniye-te” aykırı olduğunu savunmakta, yine diğer bazı kesimler ise sokakta yaşayan hayvanların Türkiye açısından bir zenginlik olduğu düşünülmektedir. Sokakta yaşayan hayvanların yaşam kalitesinin son derece düşük olduğundan hareketle, “güvenli” barınaklara ve yaşam alanlarına alınmaları gerektiğini savunan kesimler de mevcuttur. Konuyla ilgili yasanın bir dizi muğlaklık içermesi ve yasayla sorumlu kılınan yerel yönetimlerin ihmal ve ihlalleri bağlamında da çeşitli tartışmalar gündeme gelmekte; yerel yönetimlerin yeterli ve etkin kısırlaştırma yapmamaları, tedavi ve/ya toplama merkezlerinde belgelenen hayvana şiddet vakaları, yerel yönetim bakım ve tedavi merkezlerinin ehliyetsizliği ve yetersizliği, yerel yönetimlerin veterinerlik müdürlükleri ile hayvan hakları savunucuları arasındaki ilişkilerde görüş ayrılıklarını derinleştirmektedir (Elmacıoğlu, 2022; Soybaş, 2023; Tunççelik, 2023).

Sokakta yaşayan hayvanlar sorununun önemli paydaşlarından olan sivil toplum inisiyatifleri ve herhangi bir örgütlenmeye dahil olmayan gönüllü bireylerin kendi bünyelerindeki ve toplumun diğer kesimleriyle ilişkilerindeki görüş ayrılıkları da sorunun tarifi, anlaşılması ve analizi yönünde engel teşkil etmektedir. Bu inisiyatifler ve bireyler, sanki homojen bir toplulukmuşçasına “hayvanseverler” olarak adlandırılmalarına rağmen, sokakta yaşayan hayvanların kısırlaştırılmalarının bir hak ihlali olup olmadığı, yerel yönetimlerle işbirliği yapıp yapılamayacağı, gönüllülerin sokakta yaşayan hayvanların bakımı ve tedavisi için bağış toplayıp

toplayamayacağı ve sivil toplum/gönüllü - kamu kurum ve yöneticileri arasındaki ilişkilerin niteliği, besleme ve tedavi yöntemleri gibi konularda, zaman zaman kavga boyutuna varan tartışmalar yaşamaktadırlar. Çatışmaların ağırlıkla yapılar ve gruplar bünyesindeki iktidar mücadelelerinden, güvene dayalı ilişkilerin kurulamamasından, bilgi yetersizliklerinden, iletişim becerilerindeki eksikliklerden ve önyargılardan kaynaklandığı gösterilmiştir (Tekvar, 2017).

Sokakta yaşayan hayvanlara yerel yönetimler ve kimi vatandaşlar tarafından uygulanan şiddetin cezasız kalması, yerel yönetim bakımevlerinin düşük kaliteli tedavi hizmetleri nedeniyle özel veteriner kliniklerinden hizmet alınması sonucu oluşan ağır maddi yük, yerel yönetimlerin kanunsuz ve şiddet içeren kedi ve köpek toplama uygulamaları ve yine yerel yönetimlerin ihmalleri sonucunda yaşamlarını yitiren hayvanlar yerel düzeyde gönüllü örgütlenmelerinin yetersizliği ile de birleşerek, gönüllü bireyleri ruhsal ve fiziksel olarak tüketmektedir. Böyle bir tükenmişlik ortamında sokakta yaşayan hayvanların beslenme, tedavi ve sevgi gereksinimlerini karşılamaya çalışan sivil inisiyatifler ve gönüllülerin kamu kurumları ve vatandaşlarla kurdukları iletişim çatışma ağırlıklı olmakta, görevini yerine getirmeyen kurumlar ve tıkanan sistemin günah keçisi ilan edilmektedirler (Şenpolat, 2008). Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM) tarafından İstanbul'un farklı bölgelerinden hayvan koruma gönüllüleri ve hayvan bakımevi görevlileri ile bire bir görüşmelerle gerçekleştirilen araştırma (HAKİM, 2022), gönüllülerin ve sokakta yaşayan hayvanların sorunlarını ortaya koymaktadır. Gönüllülerin dile getirdikleri sorunlar arasında ormanlık bölgelere atılan farklı cins ve ırklardan köpekler, ormanlık alanda avcılar tarafından vurulan hayvanlar, yerel yönetim bakımevlerinin ekipman ve veteriner hekim eksiklikleri, bakımevi çalışanlarının gönüllülere kötü muamelesi ve hayvanların beslenmesini istemeyen vatandaşların tepkileri öne çıkmaktadır. Gönüllülerin yerel yönetimlerden talepleri ise donanımlı tedavi merkezleri ve işinin ehli veteriner hekimler, mama desteği, bakımevi çalışanlarının hayvanları seven kişilerden seçilmesi ve sokak hayvanlarına bakan gönüllülerin daha fazla desteklenmesi yönündedir. Özellikle de bireysel gönüllüler bağlamında ortaya çıkan bir başka sorun da sokakta yaşayan hayvanlara bakan bazı gönüllülerin, mümkün olduğunca çok sayıda hayvanı sokaktaki olumsuz koşullardan kurtarmak duygusuyla, ya bakım ve besleme alanlarını sürekli genişleterek tükenme yaşamaya ya da hayvanları evlerinde ve bahçelerinde biriktirmesidir. Bu şekilde biriktirilen hayvanlar, nispeten küçük alanlarda ve yakın temas içinde yaşadıklarından viral hastalıklara yakalanabilmekte, çoğu zaman yetersiz maddi koşullar sonucu ihmale uğramakta ve ayrıca komşuların ve mahallenin şikayetlerine maruz kalmaktadırlar. Öte yandan, kendi imkanlarıyla sokak hayvanları için daha kapsamlı barınma alanları oluşturan gönüllü inisiyatifler de bulunmaktadır. Bu alanlar, yerel gönüllülerin, bağışçıların, yiyecek sponsorlarının ve kimi yerel yönetimlerin desteğiyle varlıklarını sürdürmekte, yuvalandırma çalışmaları yapmaktadırlar.⁸ Bu bağlamda, uzun yıllar örnek bir uygulama olarak varlığını sürdüren, ancak yakın zamanda Üniversite yönetimi tarafından fiziki alanından atılan Boğaziçi Üniversitesi Hayvan Barınma Merkezini de (BUPAWS) anmak gerekir.⁹

Sokakta yaşayan hayvanların ve onlarla etkileşimde olan insan aktörlerin sorunları, dinamik bir toplumsal bağlamda ortaya çıktığından, bunların diğer başka sorunların hem belirtisi hem de nedeni olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle sorunsallaştırılması gereken, insan-merkezci (antroposentrik) bakış açısıdır. İnsan-merkezcilikte hayvanların ötekileştirilmesi, insanla olan varlıksal dolanıklıklarının yadsınması ve insanın üstünleştirilmesi söz konusu olduğundan (Srinivasan, 2019), sokakta yaşayan hayvanların insanların refahı ve konforu açısından kontrol altına alınması, kentten uzaklaştırılması, insan “sağlığı” ve “güvenliği” için ortadan kaldırılması gerekmektedir. Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar, merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından, insanların sağlığını, “güvenliğini” ve sadece insanlara ait olarak kavramsallaştırılan “uygar şehir hayatını” tehdit eden ve dolayısıyla yönetilmesi gereken değersiz bir topluluk olarak kodlanmaktadır. Toplumun azımsanamayacak bir çoğunluğunun sokakta yaşayan hayvanlara bakış açısıyla örtüşen bu kodlama, medya tarafından da körüklenmektedir. Sokakta yaşayan hayvanların “yönetilmesi”, hayvanların bir bölümünün “barınaklara” ve “doğal yaşam alanlarına” kapatılması, bir bölümünün de şehir dışına atılması ile şekillenmektedir (Zeybek, 2014).

Yasal çerçevede “sahipli” ve “sahipsiz” hayvanlar arasında yapılan ayırım, hayvanları insanlar açısından sınıflandırarak ve sokakta yaşayan hayvanları ötekileştirerek sorunlu bir alan oluşturmaktadır. Dahası, bu ayırım “evcil” hayvan sektörüyle ilişkileri bakımından da sokakta yaşayan hayvan nüfusunun artmasına kaynaklık eden bir başka sorun ortaya çıkarmaktadır. Evcil hayvan aksesuarı mağazaları (*pet shop*)¹⁰, internet, ruhsatlı ya da ruhsatsız üretim çiftlikleri/mekanları ve kaçakçılık kanallarından “cins” hayvan satın alanlar; alındıktan bir müddet sonra bakılmayan ya da büyüdükçe “şirinliğini” kaybeden hayvanları, tıpkı yerel yönetimler gibi şehir dışındaki alanlara ya da yazlık bölgelerine atmaktadırlar (Bilgin ve Özdoğan, 2021; Zeybek, 2014). Sokakta yaşayan hayvanların bile baş etmesi zor olan orman ve inşaat şantiyesi gibi alanlarda var olma mücadelesi veren bu hayvanlar, gönüllüler tarafından mümkün olduğunca güvenli alanlara taşınmakta, yerel yönetim tedavi merkezlerine bırakılmakta ya da tedavi ve bakımları sonrası yuvalandırılmaya çalışılmaktadır.

Sokakta yaşayan hayvanların kontrolüne yönelik bir uygulama da tedavi merkezlerinde kısırlaştırılan köpeklerin kulaklarına “küpe” takılması, kedilerin kulaklarına çentik kesik atılması, sistematik aksaklıklara rağmen ağırlıkla da köpeklere çip uygulaması yapılmasıdır. Yönetim kapsamında büyük şehir ve ilçe belediyelerinin kullanacakları köpek küpeleri farklı renklerde ve kayıt numaralı olarak tasarlanmış olmasına karşın, bir ilçe belediyesinin rengindeki küpeye sahip köpekler başka ilçe sınırlarına atılmakta, kulağında yerel yönetim küpesi bulunan köpeklerin aslında kısırlaştırılmamış olduğu ortaya çıkmakta, dahası İnternet kanalıyla sahte köpek küpesi satışı yapılması¹¹ bir dizi başka soruna yol açmaktadır.

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar sorunu kamu birimleri tarafından toptancı bir anlayışla ele alınmakta, soruna kaynaklık eden ya da sorunun kaynaklık ettiği alanlara dair uzun vadeli ve sürdürülebilir politika ve uygulamalar geliştirilememektedir. Sokakta yaşayan

hayvanların bakım ve tedavisiyle ilgili yasal çerçeve, bu çerçevedeki protokoller, mekanlar ve görevlilerle ilgili yapısal reformlar tartışılmamaktadır. Bu hayvanların bakım ve tedavilerini üstlenen, haklarını savunan ya da onlarla farklı etkileşimler içinde bulunan paydaşlar ilgili süreçlere büyük ölçüde göstermelik olarak dahil edilmekte, son tahlilde merkezi hükümetin ve yerel yönetimlerin “biz yaptık oldu” uygulamaları sorun üretmeye devam etmektedir. Top-tancı anlayış sonucu, kentin farklı bölgelerindeki farklı insan-hayvan etkileşimleri göz ardı edilmekte, bu farklı etkileşimlerin analizinden elde edilebilecek çözüme yönelik ipuçları değerlendirilememektedir. Uygulamalar “çıktılara” odaklı olduğundan (örneğin kısırlaştırılan ya da sokaktan toplanan köpek sayıları gibi), sorunu büyüten diğer sorunların (örneğin satışa yönelik hayvan üretimi gibi) giderilmesi yönünde kararlı adımlar atılamamakta ve mevcut uygulamaların hayvanlar ve insanlar üzerindeki olumsuz ve yıkıcı sonuçları sürmektedir.

Kötü huylu sorunlar ve halkla ilişkiler

Kötü huylu sorunlar, bunlarla ilgili farklı paydaşların (çoğunlukla çelişen) bakış açılarını ve çıkarlarını ortaya koyması bakımından halkla ilişkilerin ilgi alanına girmektedir. Gerek kurumlar bünyesinde gerek kurumların paydaşlarıyla aralarında ortaya çıkan sorunların karmaşık ve çok yönlü özellikleri, bu kavramın hem kuram hem de pratik uygulama alanlarında tartışılmasına yol açmış, bu tartışmalarda hemen her zaman geniş paydaş katılımının, stratejik ve işbirlikçi yaklaşımların ve diyalogun altı çizilmiş, halkla ilişkiler uygulayıcılarının bu bakış açısıyla karmaşık bir dizi etmeni dikkate alan yenilikçi çözümler üretebilecekleri önerilmiştir (Termeer v.d., 2019; Willis, 2016).

Halkla ilişkiler disiplinin kötü huylu sorunlara ilgi duymasının bir diğer önemli nedeni de en geniş tanımlamasıyla eleştirel halkla ilişkiler olarak adlandırılabilir yaklaşımların ortaya çıkması ve giderek yaygınlaşmasıdır. Halkla ilişkilerin ağırlıkla kurumsal çerçevede anlaşılmasını ve uygulanmasını sorgulayan bu yaklaşımlar, halkla ilişkiler pratiklerini yönetim ve pazarlama çalışmalarının yanı sıra kitle iletişimi, kültürel çalışmalar, siyaset ve felsefe gibi alanları da içeren disiplinler arası bir çerçevede konumlamayı hedeflemişlerdir. 1990'lı yılların ilk yarısında ortaya çıkan eleştirel halkla ilişkiler yaklaşımları, disiplinin farklı biçimlerde kavramsallaştırılması yönünde itici bir güç olmuş, bu bağlamda sosyoloji, felsefe, psikoloji, antropoloji gibi alanlardan esinlenmelerle beslenen akademik çalışmaların sayısı artmıştır (L'Etang, 2013). Eleştirel çalışma ve yaklaşımların kurumsal çerçevenin sınırlarını zorlamasıyla birlikte güç ilişkileri ve sosyal adalet, toplumsal cinsiyet, sivil toplum, ekolojik kriz ve hayvanlar gibi başlıklarda halkla ilişkiler yaklaşımlarının ve uygulamalarının sunabileceği katkılar gündeme gelmiştir (Ciszek v.d., 2022).

Halkla ilişkiler uygulamalarının ağırlıkla kurumların ve/ya markaların rekabet gücünü sürdürme yönünde şekillendiği bilinmektedir. Öte yandan, eleştirel bir bakış açısı ile, uygulamaların odağını toplumdaki kötü huylu sorunların niteliğini anlamaya ve bunların çözümüne yönelik işbirliği stratejilerine çevirmek mümkün olabilir mi? Halkla ilişkiler disiplini,

sahip olduğu becerileri, farklı paydaşların kötü huylu sorunlarla baş etmeleri yönünde devreye sokabilir mi? Bir başka deyişle, hakla ilişkilerin kurumsal alan dışında, daha geniş toplum kesimlerine fayda sağlayacak bir anlayışa yönelmesinde, her biri farklı açılardan bireyleri ve toplulukları olumsuz yönde etkileyen kötü huylu problemlerin yarattığı meydan okumalar itici güç sağlayabilir mi? Kötü huylu sorunlara halkla ilişkiler penceresinden bakan eleştirel çalışmalar, bu bağlamda veri toplama, farklı uzmanlık alanlarını ve farklı paydaşların bilgi ve deneyimlerini bir potada bütünleştirme, sorunların çevresinde mümkün olduğunca geniş bir ilişkiler ağı oluşturma gibi önermelerde bulunmuşlardır (Willis, 2014 ve 2016).

Günümüzde kamu kurumları, özel kurumlar ve sivil toplum kuruluşları bir dizi kötü huylu sorunla ilgilenmek ve bunlara çözümler sunmak durumundadır. Makro çerçevede ekolojik kriz, düzensiz demografik hareketler, bölgesel çatışmalar, gelir adaletsizliği, kutuplaşma, sosyal politikalarındaki daralmalar gibi sorunlara, dijital teknolojiler ve platformlarla bağlantılı yeni sorunlar eklenmektedir. Mikro ölçekte yaşanan bir dizi sorunun da aslında bahsedilen makro sorunlarla şu ya da bu yönde ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Yüzünü toplumsal sorunlara çevirmiş eleştirel bir halkla ilişkiler bakış açısı, disiplinin kurumsal bağlamda aşına olduğu müzakereci katılım ve senaryo geliştirme pratiklerini kötü huylu sorunların geleneksel çözümlere olan direncini kırmak için farklı kurumların ve paydaş topluluklarının hizmetine sunabilir. Roper ve Hurst (2019) tarafından kaydedildiği gibi,

340

Genel anlamda paydaş katılımı ve özellikle müzakereci paydaş katılımı, sokaktaki insanların politikalarla ilgili gündelik konuşmalarının dile getirilmesini cesaretlendiren bir senaryo geliştirme süreciyle birlikte, kötü huylu sorunlara ilişkin farklı bakış açılarını belirlemeye ve sürdürülebilir toplumsal kabul ile mümkün olabilecek bir dizi kararı almaya yardımcı olabilir. Bu bütünleşik yaklaşım, kurumsal bağlamda uygulanan geleneksel paydaş katılımı biçimlerinin kapsamını genişleterek, toplumsal sorun ve konulara yönelik endişelerin belirlenmesini ve anlaşılmasını sağlayabilir (s.6).

Kötü huylu sorunların özgün karakterleri ve çözümlerine dair kesin kuralların olmaması, dolayısıyla da geleneksel çözüm yaklaşımlarına direnç göstermeleri, halkla ilişkiler uygulayıcıları açısından meydan okuyucu nitelikte olsa da disiplinin ağırlıkla kurumsal alanda gerçekleştirdiği paydaş odaklı iletişim pratikleri bu noktada kullanışlı hale getirilebilir. Özellikle de farklı sektörlerdeki farklı kurum ve markalara iletişim danışmanlığı hizmeti sunan stratejistler ve uygulayıcılar, birbirinden farklı bir dizi bilgi alanına hakimiyetleri, paydaş topluluklarının bakış açılarına dair içgörülerini, kurum ve markaları doğrudan ya da dolaylı etkileyen makro çevreyle ilgili geniş bakış açıları ve hizmet süreçlerinde farklı uzmanlık disiplinleriyle işbirliği yapma deneyimleri sayesinde kötü huylu sorunlara çözüm arama süreçlerinde çeşitli katkılar sağlayabilirler. Bu katkılar farklı kesimlerden paydaşları bir araya getirerek ortak eylemler yaratmak, etkili stratejik iletişim tasarımlarıyla mevcut varsayımları ve kuralları sorgulamak, paydaşların görüşlerini çekinmeden dile getirebileceği geri bildirim mekanizmaları oluşturmak ve kötü huylu sorunların çözümü doğrultusunda uzlaşma temelli sürdürülebilir yaklaşımlar

geliştirmek şeklinde olabilir (Fehrer v.d., 2022). Halkla ilişkilerin bilgi birikiminin yanı sıra farklı disiplinlerden edinilen bilgilerden, sorunların paydaşları arasında iletişimi kolaylaştırıcı yaklaşımlardan ve paydaş odaklı özel iletişim strateji ve taktiklerinden yararlanan halkla ilişkiler uygulayıcıları; kadınların toplumsal ve mesleki kırılmalı, özel şirketlerin faaliyetleri sonucunda oluşan çevresel yıkım, yoksulluk, yerel ekonominin yok olması, kültürel mirasın tahribi, dijital uçurum, yoksulluk ve çatışma ortamından etkilenen çocuklar ve kırılmalı topluluklara karşı kullanılan üsttenci dil gibi kötü huylu sorunların anlaşılması ve bunlara çözüm üretilmesi süreçlerine dahil olmuş ve örnek uygulamalar ortaya koymuşlardır (Valdés v.d., 2019).

Halkla ilişkilerin kötü huylu sorunlarla buluşmasında sıklıkla vurgulanan çıktılardan biri, farklı görüşlere sahip bir paydaş ağı bünyesindeki müzakereci diyalog sonucunda, sorunların tarif edilmesi ve çözüme yönelik yol haritalarının geliştirilmesinde çeşitli uzlaşma noktaları bulmaktır. Öte yandan, eleştirel halkla ilişkiler bünyesinde yer alan post-modern çalışmaların, kötü huylu sorunların çözümüne ilişkin “anlaşmazlıklara” vurgu yaptığını da kaydetmek gerekmektedir (Curtin ve Gaither, 2005). Kötü huylu sorunların ele alınmasında genel bir uzlaşma kurmaya odaklanmanın her zaman yeterli olmayabileceğine dikkat çeken bu yaklaşımlar, anlaşmazlıkların ve çatışmaların da sürece dahil edilmesini savunmaktadır (Capizzo, 2023).

Giderek gelişen ve genişlemekte olan eleştirel halkla ilişkiler çalışmaları kapsamında, bugün akademi ve uygulamada halen baskın olan kurumsal paradigma, farklı yönleriyle sorgulanmaktadır. Bu sorgulama, halkla ilişkiler uygulayıcılarının güç ve iktidar ilişkileri bağlamındaki konularından (Berger, 2005), kamu ve özel kurumların yanı sıra sivil toplum inisiyatiflerine, toplumsal hareketlere ve muhalif topluluklara da değişim yönünde hizmet sunduklarına (L’Etang, 2008) uzanan geniş bir yelpazede gözlemlenmektedir. Halkla ilişkileri nihai olarak farklı görüşlerin karşılaştığı ve diyalog kurduğu bir alan olarak anladığımızda (Davison, 2016), bu alanla kötü huylu sorunlar arasında çok sayıda kesişim noktası ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar sorunu için bir halkla ilişkiler çerçevesi

Kötü huylu sorunlarla ilgili yaklaşımların ana bileşenlerinden biri, sorunlarla ilgili analiz ve çözüm süreçlerinde tüm paydaşların geniş ve aktif katılımının sağlanması gereğidir. Bu sorunlarla ilgili bir halkla ilişkiler çerçevesi oluşturmanın öncelikle adımlarından biri de disipline hâkim olan insan-merkezci paydaş kuramına (Freeman ve Reed, 1983), hayvanlar lehine meydan okumaktır. Paydaş kuramı, kurumların karar ve eylemlerinden dolaysız ya da dolaylı olarak etkilenen, aynı zamanda da kurumları dolaysız ya da dolaylı olarak etkileyen grupları kurumsal paydaşlar olarak tanımlamaktadır. Kuram, paydaşların kurumlardan beklentilerine, kurumlar ve paydaşları arasındaki çıkar/fayda ilişkilerine odaklanmakta ve kurumsal stratejilerin oluşturulması sürecinde pazarlama kavramlarının tasarımı, müzakere süreçlerinin tanım-

lanması, paydaş beklentilerinin karşılanması için bütçe ayrılması gibi bir dizi kurumsal eylemi detaylandırmaktadır (s. 92).

Hayvanların hak sahibi paydaşlar olarak kabulü örgütsel çalışmalar, kent planlaması, doğal çevre ve sürdürülebilirlik gibi alanlarda tartışılmıştır (Hubbard ve Brooks, 2021; Janssens ve Kaptein, 2016; Narayanan, 2017; Shingne, 2022; Tryggestad v.d., 2013). Bu tartışmalarda hayvanların da hayvan deneyleri, endüstriyel hayvan tarımı, hayvanların eğlence ve turizm nesnesi olarak kullanımı, hayvanların vücut parçalarının giyim ve aksesuara dönüştürülmesi ve kentsel dönüşüm gibi süreçlerin yürütücü aktörü olan sektörler ve bu sektörlerde faaliyet gösteren kurumların hak sahibi paydaşları olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmuştur. Tartışmaların alt başlıklarında ise örgütsel etik kapsamının hayvan etiği açısından genişletilmesi, kent yaşamında iktidar ilişkileri ve soylulaştırma projeleri bağlamında tıpkı belirli insan grupları gibi ötekileştirilen hayvanların birer kent vatandaşı olarak hakları, sokakta yaşayan hayvanların kent biyoçeşitliliğinin parçası olarak konumlanması gibi konular irdelenmiştir. Hayvanların paydaşlığı bağlamında ayrıca, hayvanlarla doğrudan etkileşim içinde olan hak savunucularının paydaşlıklarının daha fazla öne çıkarılması gereğine vurgu yapılmıştır (Connolly ve Cullen, 2018).

Halkla ilişkiler disiplini, yakın zamana kadar hayvanların paydaşlık statüsünü görmezden gelmiştir. Halkla ilişkiler sektörünün hayvanların yaşama haklarını doğrudan ve dolaylı olarak ihlal eden çok sayıda şirkete ve bu şirketlerin oluşturduğu sektörel lobilere hizmet verdiği göz önüne alındığında, disiplinin bu konuda neden sessiz kaldığı anlaşılmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik inisiyatifleri de hayvanları ağırlıklı refahçı yaklaşımlarla çerçevelemekte ve insan-hayvan etkileşimlerini insan çıkarları doğrultusunda yorumlamaktadırlar (Drury ve Hoeks, 2023). Öte yandan, eleştirel halkla ilişkiler literatürünün gelişimiyle birlikte, hayvanların bireylerden oluşan tanımlanabilir gruplar oluşturduğuna, hayvanların kurumlarla ilişkilerindeki en temel fayda ilişkisinin acı çekmemek olduğuna ve bu doğrultuda eylem yapma kapasitelerine, hayvanların çıkarlarını temsil eden kişi ve grupların varlığına ve eleştirel halkla ilişkiler çalışmalarının eleştirel hayvan çalışmalarıyla daha fazla “konuşması” gereğine dikkat çekilmiştir (Almiron ve Fernandez, 2021; Merskin, 2021).

Türkiye’de sokakta yaşayan hayvanlar sorununun anlaşılması, tartışılması ve çözüme yönelik yol haritaları oluşturulmasında, halkla ilişkiler için çeşitli fırsatlar ve sorumluluklar söz konusudur. Hayvanların ve hayvan hakları savunucularının paydaşlıklarının güçlendirilmesi temelinde geliştirilecek çeşitli halkla ilişkiler stratejileri ve taktikleri, konuyla ilgili insan merkezci politikaların kısa vadede hayvanlar lehine iyileştirilmesine, uzun vadede ise politika değişikliklerinin gerçekleşmesine katkıda bulunabilir. Halkla ilişkiler uygulayıcıları, sokakta yaşayan hayvanlar sorununun masaya yatırılacağı disiplinlerarası arama toplantıları düzenleyerek farklı uzmanlıkların bilgi birikiminden yararlanılmasını sağlayabilirler. Sokakta yaşayan hayvanların hak ihlalleri, bu hayvanlara yönelik şiddet, yerel yönetim uygulamaları gibi alanlarda veri toplanmasına yönelik mekanizmalar ve platformların oluşturulmasında da halkla ilişkiler uygulayıcıları etkin rol oynayabilirler. Uygulayıcıların geliştirilmesine katkı sunabile-

ceği bir diğer alan da hayvan hakları savunucusu sivil toplum inisiyatifleri ve gönüllü ağlarının etkinleştirilmesi doğrultusunda veri tabanı oluşturma ve iletişim koordinasyonu çalışmalarıdır. Bu ağların veri tabanlarında haritalanması, Türkiye’de çok sayıdaki sivil ve yerel oluşumun dayanışmasını ve ortak eylemlerini kolaylaştıracaktır. Sivil toplum inisiyatiflerinin ve gönüllülerinin stratejik iletişim becerilerinin ve kapasitelerinin halkla ilişkiler desteğiyle geliştirilmesi, merkezi hükümet, yerel yönetimler ve medya ile ilişkileri hayvanlar lehine güçlendirecektir. Halkla ilişkiler uygulayıcılarının medya ilişkileri kapsamında hayvana yönelik şiddet dilinin izlenmesi ve düzenli tepkiler verilmesi, hayvan dostu habercilik atölyeleri düzenlenmesi, dizilerde hayvan hakları savunucusu rol modellerine yer verilmesi yönünde girişimler yapılması ve sivil inisiyatif ve gönüllü temsilcilerinin medya platformlarındaki görünürlüklerinin artırılması gibi konularda destek sağlama potansiyeli bulunmaktadır. Yereldeki iyi uygulama örneklerinin iletişimi ve içinde halkla ilişkiler uygulayıcılarının da yer alacağı yerel pilot uygulamaların tasarlanması da halkla ilişkilerin destekleyebileceği alanlardır.

- 1 Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. (2003). <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4934.html>
- 2 Hayvanları Koruma Kanunu (2004). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040701.htm#2>
- 3 World Animal Protection (WAP), Londra merkezli bir sivil toplum oluşumdur. Avrupa Konseyinde danışmanlık statüsüne sahiptir. Ulusal hükümetler ve Birleşmiş Milletler kurumları ile işbirliği yapmaktadır. Hayvan haklarına yaklaşımı refahçı bir çizgidedir. <https://www.worldanimalprotection.org/world-animal-protection-governance>
- 4 “Barınak” sözcüğü anlatım kolaylığı açısından kullanılmıştır. Söz konusu mekanlar, 5199 sayılı yasa uyarınca “geçici” rehabilitasyon merkezleridir.
- 5 “Doğal yaşam alanı” ifadesi, kanun koyucular, yerel yönetimler ve medya tarafından sıklıkla gündeme getirildiğinden, son derece tartışmalı niteliğine karşın, anlatım kolaylığı açısından kullanılmıştır.
- 6 “Barınak” ya da “doğal yaşam alanı” olarak çerçevelenen mekanların detaylı bir betimlenmesi ve analizi için bkz. (Yıldırım, 2021).
- 7 Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2021). <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7332.html>
- 8 Örneğin: Patipark Ankara (<https://www.instagram.com/patiparkankara/>), Göktürk Hayvanseverler Derneği (https://www.instagram.com/gokturk_haysevder/), Maya Kimsesiz Köpekleri Kurtarma, Koruma ve Yuvalandırma Vakfı (https://www.instagram.com/maya_vakfi2022/)
- 9 BUPAWS (https://www.instagram.com/bu_paws/)
- 10 Pet shop’larda hayvan satışı yasayla yasaklanmış olmasına rağmen, bu mağazaların bir kısmının hayvan ticaretine aracılık ettikleri bilinmektedir (Milliyet, 29 Temmuz 2022). <https://www.milliyet.com.tr/gundem/merdiven-alti-evcil-hayvan-satisina-ceza-6798508>
- 11 *Milliyet*. (3 Ağustos 2022). Can dostların küpe bilmececi. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/can-dostlarin-kupe-bilmececi-6815679>

Kaynakça

- Alford, J. ve Head, B. (2017). Wicked and less wicked problems: a typology and a contingency framework. *Policy and Society*, 36(3), 397-413.
- Alkan, A. (2016). Deportation as an urban stray dogs management policy: Forest dogs of Istanbul. *Lex Localis - Journal of Local Self-Government*, 14(3), 615-638.

- Almiron, N. ve Fernández, L. (2021). Including the animal standpoint in critical public relations research. *Public Relations Inquiry*, 10(2), 139-161.
- Animal Protection Index (2020). Republic of Turkey. World Animal Protection (WAP). <https://www.worldanimalprotection.org/> (Erişim: 5 Mart 2024).
- Berger, B. (2005). Power over, power with, and power to relations: Critical reflections on public relations, the dominant coalition, and activism. *Journal of Public Relations Research*, 17(1), 5-28.
- Bilgin, A. ve Özdoğan, K. (2021). "Street Dogs" of Istanbul: An Exemplary Case for the Construction and Contestation of Human Domination over Urban Animals. S. Springer, J. Mateer, M. Locret-Collet, M. Acker (Ed.), *Undoing Human Supremacy: Anarchist Political Ecology in the Face of Anthroparchy* içinde (s. 209-235). Rowman & Littlefield Publishing.
- Capizzo, L. (2023). Managing intractability: Wrestling with wicked problems and seeing beyond consensus in public relations. *Public Relations Review*, 49(1), 102263.
- Ciszek, E., Place, K. R. ve Logan, N. (2022). Critical humanism for public relations: Harnessing the synergy of gender, race and sexuality research. *Public Relations Review*, 48(1), 102151.
- Conklin, J. (2006). Wicked problems and social complexity. *Cognition, Technology & Work*, 6(2), 101-126.
- Connolly, L. ve Cullen, J. G. (2018). Animals and Organisations: An Ethic of Care Framework. *Organization & Environment*, 31(4), 406-424.
- Curtin, P. A. ve Gaither, T. K. (2005). Privileging identity, difference, and power: The circuit of culture as a basis for public relations theory. *Journal of Public Relations Research*, 17(2), 91-115.
- Davison, S. (2016). Public relations theory: An agonistic critique of the turns to dialogue and symmetry. *Public Relations Inquiry*, 5(2), 145-167.
- Daviter, F. (2017). Coping, taming or solving: alternative approaches to the governance of wicked problems. *Policy Studies*, 38(6), 571-588.
- Drury, M., Fuller, J. ve Hoeks, J. (2023). Embedding animals within a definition of sustainability. *Sustainability Science*, 18(4), 1925-1938.
- Elmacıoğlu, L. (2022). Sahipsiz hayvan sorunu toplumu böldü. *Independent Türkçe*. ndyuturk.com/node/549451/haber/sahipsiz-hayvan-sorunu-toplumu-boldu-uyutalim-ile-yasatalim-diyenler-tartismayi (Erişim: 16 Mart 2024).
- Ersavaş Kavanoz, S. (2021). Kötü huylu sorunlarla mücadelede ve kentsel dirençlilik politikalarının geliştirilmesinde uyumlanabilir/uyarlanabilir yönetim. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 722-735. <https://doi.org/10.38155/ksbd.976751>
- Fehrer, J. A., Baker, J. J. ve Carroll, C. E. (2022). The role of public relations in shaping service ecosystems for social change. *Journal of Service Management*, 33(4/5), 614-633.
- Freeman, R. E. ve Reed, D. L. (1983). Stockholders and stakeholders: A new perspective on corporate governance. *California Management Review*, 25(3), 88-106.
- Gündoğdu, C. (2018). The state and the stray dogs in late Ottoman Istanbul: from unruly subjects to servile friends. *Middle Eastern Studies*, 54(4), 555-574.
- Gürler, A. M. ve Osmanağaoğlu, Ş. (2009). Türkiye'de hayvanları koruma kanununun tarihsel gelişimi. *Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 15(3), 325-330.

- Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM). (2022). İstanbul'da hayvan koruma gönüllüleri hangi sorunları yaşıyor? <https://bianet.org/haber/istanbul-da-hayvan-koruma-gonulluleri-hangi-sorunlari-yasiyor-259375> (Erişim: 17 Mart 2024).
- Hayvanlara Adalet Derneği (2021). Hayvan Hakları Mücadelesinin Kanun Değişiklikleri Dönemi. *Sivil Sayfalar*. <https://www.sivilsayfalar.org/2021/11/22/hayvan-haklari-mucadelesinin-kanun-degisiklikleri-donemi/> (Erişim: 20 Mart 2024).
- Hayvanları Koruma Kanunu (2004). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040701.htm#2> (Erişim: 09 Mart 2024).
- Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2021). <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7332.html> (Erişim: 9 Mart 2024).
- Head, B. W. ve Alford, J. (2015). Wicked problems: Implications for public policy and management. *Administration & Society*, 47(6), 711-739.
- Hubbard, P. ve Brooks, A. (2021). Animals and urban gentrification: Displacement and injustice in the trans-species city. *Progress in Human Geography*, 45(6), 1490-1511.
- Iyengar, S. (1991). *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. University of Chicago Press.
- Janssens, M. R. ve Kaptein, M. (2016). The ethical responsibility of companies towards animals: A study of the expressed commitment of the Fortune Global 200. *Journal of Corporate Citizenship*, (63), 42-72.
- Johannesen, R. L. (2008). Wicked Problems: Problems Worth Solving. *International Journal of Technoethics*, 1(4), 51-66.
- Karlı, B. (2021). Kanun değişikliği ne getiriyor/ne götürüyor? *Sivil Sayfalar*. <https://www.sivilsayfalar.org/2021/07/13/kanun-degisikligi-ne-getiriyor-ne-goturuyor/> (Erişim: 20 Mart 2024).
- Kennedy, A., Kapitan, S., Bajaj, N., Bakonyi, A. ve Sands, S. (2017). Uncovering wicked problem's system structure: seeing the forest for the trees. *Journal of Social Marketing*, 7(1), 51-73.
- L'Etang, J. (2008). *Public Relations: Concepts, Practice and Critique*. Sage.
- L'Etang, J. (2013). Public relations: A discipline in transformation. *Sociology Compass*, 7(10), 799-817.
- Merskin, D. (2021). Circle of responsibility: animals as stakeholders. D.Pompper (Ed.), *Public Relations for Social Responsibility: Affirming DEI Commitment with Action* içinde (s. 103-119). Emerald Publishing Limited.
- Narayanan, Y. (2017). Street dogs at the intersection of colonialism and informality: 'Subaltern animism' as a posthuman critique of Indian cities. *Environment and Planning D: Society and Space*, 35(3), 475-494.
- Niskanen, V., Rask, M. ve Raisio, H. (2021). Wicked problems in Africa: a systematic literature review. *Sage Open*, 11(3), 215824402110321.
- Noordegraaf, M., Douglas, S., Geuijen, K. ve Steen, M. (2019). Weaknesses of wickedness: a critical perspective on wickedness theory. *Policy and Society*, 38(2), 278-297.
- Özgüner, B. (2019). Meclisteki Hayvan Hakları Komisyonu ne işe yarar? *Sivil Sayfalar*. <https://www.sivilsayfalar.org/2019/02/27/meclisteki-hayvan-haklari-arastirma-komisyonu-ne-ise-yarar/> (Erişim: 20 Mart 2024)

- Peters, B. (2017). What is so wicked about wicked problems? A conceptual analysis and a research program. *Policy and Society*, 36(3), 385-396.
- Rittel, H. W. ve Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155-169.
- Roper, J. ve Hurst, B. (2019). Public relations, futures planning and political talk for addressing wicked problems. *Public Relations Review*, 45(5), 101828.
- Shingne, M. C. (2022). The more-than-human right to the city: A multispecies reevaluation. *Journal of Urban Affairs*, 44(2), 137-155.
- Soybaş, F. (2023). Yeniden alevlenen bir tartışma: Sokak hayvanı var mı yok mu. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fulya-soybas/yeniden-alevlenen-bir-tartisma-sokak-hayvani-var-mi-yok-mu-42310800> (Erişim: 16 Mart 2024).
- Srinivasan, K. (2019). Remaking more-than-human society: Thought experiments on street dogs as “nature”. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 44(2), 376-391.
- Şenpolat, A. K. (2008). Hayvanseverler Tarım Bakanlığının Gönüllü Neferi mi? <https://www.haytap.org/tr/hayvan-severler-tarakanllferi-> (Erişim: 16 Mart 2024).
- Tekvar, S. O. (2017). HAYTAP'ın hayvan hakları mücadelesinde çatışma yönetimi: Hayvan hakları savunucularının kendi aralarında uzlaşması mümkün mü? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 181-204.
- Termeer, C., Dewulf, A., Breeman, G. ve Stiller, S. (2013). Governance capabilities for dealing wisely with wicked problems. *Administration & Society*, 47(6), 680-710.
- Termeer, C., Dewulf, A. ve Biesbroek, R. (2019). A critical assessment of the wicked problem concept: relevance and usefulness for policy science and practice. *Policy and Society*, 38(2), 167-179.
- Tryggestad, K., Justesen, L. ve Mouritsen, J. (2013). Project temporalities: How frogs can become stakeholders. *International Journal of Managing Projects in Business*, 6(1), 69-87.
- Tunççelik, İ. (2023). Sokakta yaşayan hayvanlar için gönüllülerden belediyelere çağrı: Ortak hareket edelim. *Yeşil Gazete*. <https://yesilgazete.org/sokakta-yasayan-hayvanlar-icin-gonullulerden-belediyelere-cagri/> (Erişim: 16 Mart 2024).
- Uzun, A. (2020). Kötü Huylu Problemlerle Mücadele Stratejileri: Problem Odaklı ve Durumsal Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (57), 145-170. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.748552>
- Valdés, R. M. T., Santa Soriano, A. ve Almendros, C. P. (2019). The transference of theoretical models to productive transdisciplinary intersections in public relations management: Eight case studies addressing wicked problems. *Public Relations Review*, 45(5), 101799.
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in Organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Willis, P. (2014) *Wicked intelligence as counter intelligence: Unlearning, democracy and public relations*. BCN Barcelona PR Meeting #4'te sunulmuş yayımlanmamış konferans bildirisi, Barcelona, İspanya, 26-27 Şubat 2014.

- Willis, P. (2016). From humble inquiry to humble intelligence: Confronting wicked problems and augmenting public relations. *Public Relations Review*, 42(2), 306-313.
- Yaşar, A. ve Yerlikaya, H. (2004). Dünyada ve Türkiye’de hayvan haklarının tarihsel gelişimi. *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20(4), 39-46.
- Yıldırım, M. (2021). *Between Care and Violence: Street Dogs of Istanbul*. (Yayımlanmamış doktora tezi) The New School, New York.
- Zeybek, S. O. (2014). İstanbul’un yuttukları ve kustukları: Köpekler ve nesnelere üzerinden İstanbul tahlili. C. Özbay, A. Bartu Candan (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (263-282. ss.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yalçın, H. (2021). 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’na Yaz Makyajı Yapıldı. *Sivil Sayfalar*. <https://www.sivilsayfalar.org/2021/07/17/5199-sayili-hayvanlari-koruma-kanununa-yaz-makyaji-yapildi/> (Erişim: 20 Mart 2024).